

Kitap Tanıtımı/Book Review

Hacer Topaktaş Üstüner, Polonezköy 180 Yıllık Mazi, Beykoz Kitaplığı, İstanbul 2021.

şahin Kılınç*

(ORCID: 0000-0003-1189-679X)

Makale Gönderim Tarihi

03.12.2022

Makale Kabul Tarihi

15.12.2022

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kılınç, ř., “Kitap Tanıtımı/Book Review: Hacer Topaktaş Üstüner, Polonezköy 180 Yıllık Mazi, Beykoz Kitaplığı, İstanbul 2021”, *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (Aralık 2022), 409-414.

APA: Civelek, G. (2022). Kitap Tanıtımı/Book Review: Hacer Topaktaş Üstüner, Polonezköy 180 Yıllık Mazi, Beykoz Kitaplığı, İstanbul 2021. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4(2) (Aralık 2022): 409-414.

1842 yılında Prens Adam Jerzy Czartoryski tarafından kurulan, kurucusundan dolayı Adampol ismiyle uzun süre anılan Polonezköy, günümüzde Beykoz ilçesi sınırlarında yer almaktadır. şehirden uzak yapısı ve doğa ile iç içe olmasından ötürü birçok turistin uğrak noktası olmayı başarabilmiş olan Polonezköy, 180 yıllık bir geçmişe sahiptir. Kuruluşuna amil olan nedenler bulunduğu konumdan oldukça uzakta meydana gelen siyasi olaylardan dolayı gerçekleşmiştir. Polonya'nın Rusya, Avusturya ve Prusya'ya karşı bağımsızlığını kaybetmesi, daha sonrasında Ruslara karşı gerçekleştirilen ve başarısızlıkla sonuçlanan Kasım ayaklanması (1830), birçok Polonyalı vatandaşın ana vatanından

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, sahin.kilinc@marmara.edu.tr.

Res. Assist., Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department Of History, Türkiye.

göç etmesine sebep olmuştur. Polonyalı vatandaşlar İngiltere, Fransa, İtalya ve Latin Amerika ülkelerine göç etmiştir. Osmanlı Devleti de yukarıda sayılan ülkeler gibi Polonya göçü alan ülkelerden olmuştur. 1842 yılında Polonya'nın bağımsızlığı için mücadele eden Prens Adam Jerzy Czartoryski'nin teşebbüsleri ile onun ismine ithafen Adampol köyü böylelikle kurulmuştur. 1848 ihtilalleri ve Kırım Savaşı (1853-1856) neticesinde Polonyalılar Adampol köyüne göç etmeyi sürdürmüştür.

Köye ilk gelen Polonyalılar tekrar anavatanlarına dönebilme umudunu korumaya çalışırken ayrıca tanımadığı yeni bir coğrafyaya ve kültüre uyum sağlamak zorundaydı. İssiz ormanlık alanı yaşanabilir kılmak ve bölgeyi şenlendirebilmek için uğraş vermeleri gerekiyordu. Kuruluşundan itibaren Polonezköy hem Osmanlı Devleti'nin siyasi olaylarıyla hem de Polonya'nın siyasi olaylarıyla ilgilenmiş, derin tesirlere uğramıştı.

Prof. Dr. Hacer Topaktaş Üstüner, Türkiye'de Polonya Tarihi, Doğu Avrupa Tarihi ve Türk-Polonya ilişkileri üzerine çalışan en önemli uzmanlardan birisidir. Bu alanda pek çok kitap, makale, bildiri ve ansiklopedi maddesi yayınlamış ve bunlara bir yenisi olarak "Polonezköy 180 Yıllık Mazi" adlı yeni bir kitabı daha alana kazandırmıştır. Kitabın temel amacı Polonezköy'ün tarihini okuyucuya aktarmak ve Polonezköy'ün kuruluşundan günümüze kadar geldiği süreçte uğradığı değişimleri ortaya koymaktır. Eser "Osmanlı-Lehistan İlişkilerinde Göçmenler ve Polonezköy Tarihi (XVIII. – XX. Yüzyıl)" başlıklı (İÜ-TTM-KAP-2021-12) adlı bir proje neticesinde hazırlanmıştır. Kitabın ortaya çıkmasının arkasında zengin bir arşiv ve kütüphane kaynağı yatmaktadır. Biblioteka Czartoryskich, (Krakov), Biblioteka Kórnicka (Kórnik), Archiwum Akt Nowych (Varşova), Biblioteka Narodowa (Varşova), Bibliothéque Polonaise (Paris), Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA-İstanbul), Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA-Ankara), Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (Ankara) ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (İstanbul) bunlardan yalnızca bazılarıdır. Bunun yanında köyün kendi bünyesinde bulunan yerel kaynaklar ve tarihe mâl olmuş mekanlar da eserin en önemli kaynakları arasındadır. Eser 2021 yılında Beykoz Belediyesi'nin destekleriyle basılmıştır.

Kitap başlangıçta iki takdim yazısına, önsöz, kısaltmalar, görsel ve tablo listesi ile giriş kısmına sahiptir (S.7 – 23). Takdim yazısında Beykoz

Belediye Başkanı Murat Aydın ve Polonya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Witold Lesniak, eserin önemine dair düşüncelerini ifade etmişlerdir. Önsözde yazar eserin konusunu, kullanılan arşiv kaynaklarının tanıtımını, eserinin ortaya çıkmasında destek gördüğü kurumları ve kişileri not düşerek, teşekkür etmiştir. Giriş kısmında ise yazar, Polonezköy'ün 180 yıllık geçmişini ortaya koyarak, Polonezköy ile ilgili yerli ve yabancı arşiv kaynaklarına dair bilgileri ifade etmiş ve geniş bir Polonezköy literatürünü okuyucuya sunmuştur.

Kitabın ilk bölümü *Polonezköy'ün Kuruluşu* olarak adlandırılmıştır (S. 27 – 47). Polonezköy'ün kurulmasına neden olan olaylar silsilesi bu bölümde incelenmiştir. Yazar, Polonya'nın komşu devletleri olan Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından üçe bölünmesini ve Polonya'nın bağımsızlık hareketlerine girişmesini ön plana çıkarmıştır. Özellikle Rusya'nın Polonya üzerine baskısı ve Polonya'da meydana gelen Kasım Ayaklanması kitapta detaylıca incelenmiş, Polonyalı vatandaşların göç etmeye başlamasında ana etken olarak düşünülmüştür. Bağımsızlık mücadelesi yalnızca Polonya Devleti sınırlarında kalmamış, Prens Adam Jerzy Czartoryski önderliğinde Paris'te kurulan Hotel Lambert isimli hareket ile dünyanın birçok yerine taşınmıştır. Yazar Hotel Lambert oluşumunun önemini ifade ederken bu hareketin Polonya'nın bağımsızlığını ve Polonya'dan göç etmiş olan göçmen gruplarının sorunlarıyla ilgilendiğini aktarır. Bunun neticesinde Prens Adam Jerzy Czartoryski Osmanlı topraklarında Polonyalı göçmenlerin yerleştirilmesi ve siyasi faaliyetlerini sürdürebilmesi için Fransız Lazarist rahiplerine ait İstanbul'da bulunan çiftliği kiralamıştır. 3 Mart 1842 yılında imzalanan antlaşmayla beraber Polonyalı sığınmacılara ev sahipliği yapacak yer olan Adampol köyü dönemin siyasi olaylarından dolayı meydana geldiğinin altı çizilmektedir.

Kitabın ikinci bölümü *Göç, Hasret, Hürriyet Osmanlı Devleti Döneminde Polonezköy* olarak adlandırılmıştır (S. 51 – 176). Köye ilk gelen göçmen grupları Rus ordusundan kaçan veya esir pazarından satın alınan Polonyalı vatandaşlardan oluşmaktadır. Köyün kuruluş nedeninin Rusya'ya karşı siyasi bir teşebbüs amacıyla olduğunu ifade eden yazar, Rusya'nın köyün varlığından hoşnut kalmadığını da belirtmiştir. Yazar ikinci bölümde özellikle bir avuç insanın şehirden uzak ormanlık alanda, ıssız topraklarda hayatta kalma mücadelesini ve yeni bir kültüre uyum

sağlama sürecini okuyucuya aktarmaktadır. Bu ilk göçmenler yerleştikleri bölgeyi canlandırma ve yaşanabilir kılmak adına mücadele ederken, bölgenin yerel güçleri olan Lazarist rahiplerinin de baskılarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Kitabın bu uzun bölümünde köyün ilk sakinlerinin uğraşları, geçim kaynakları, sosyal ekonomik özellikleri ve köyün ihtiyaç duyduğu toplumsal mekanlarının oluşumları belirtilmiştir. Osmanlı ile köylülerin ilişkisi ise başlangıçta sakin bir evrede ilerlerken, köyün özel yerleşim statüsünün değişmesiyle beraber ufak çaplı krizleri doğurmuştur. Köyün tahrir tabi tutulması, gereksinimleri olan kilise ve okul inşa edilmesi ve vergilendirmesi bu krizlerden yalnızca birkaçıdır. Yazar bu bölümde köyün görünümünü tipik bir Polonya köyüne benzetirken, bölgeye gelen insanların tahrir gibi vergilendirme hususlarındaki dirençlerini bir gün Polonya'ya geri dönebilme umuduna dayandırmaktadır. Yazar, XX. Yüzyılın başında köyün nüfusunun artmaya başladığını, kültürel ve ekonomik yönden geliştiğini, birçok ilçeye yol bağlantısı olduğunu; okul, değirmen ve kilise gibi yapıları bünyesinde bulundurduğunu aktarmaktadır. Bölümün sonunda İmparatorluğun dünya harbine katıldığı dönemde, bölgenin güvenlik zafiyetine düştüğünü tespit etmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü *Yeni Yüzyıl, Yeni Devlet, Yeni Başlangıç Cumhuriyet Döneminde Polonezköy* olarak adlandırılmıştır (s. 179 – 246). Üçüncü bölümün başlangıç kısmı, I. Dünya Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve Polonya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber Polonezköylülerin karşılaştığı yeni sorunları ele almaktadır. Yazar özellikle Polonezköylülerin ülkelerine dönebilme meselesini incelemiş, Türk vatandaşlığına geçme sorunu ve sürecini aktarmış, dini yerlerin durumu, eğitim ve asayiş ile ilgili birçok konuyu detaylıca açıklamıştır. Bunların yanında Polonezköy'ün dışa dönük hale gelmesi, birçok ziyaretçinin bölgeyi keşfetmesini sağlamıştır. Yazar, topladığı belgelerle köyün gazeteler tarafından tanınmasını ve şehir tarafından köyün keşfedilmesini okuyucuya aktarmaktadır. Ayrıca Polonezköy'ün gelişimi ve dönüşümü izah edilmiştir. Dışarıdan kız alıp verme, çocukların yabancı okullarda okutulması, dışarıdan göç alma ve dışarıya göç verme, köyün yapısında belirli değişikliklere sebep olmuştur. Köyün turizm açısından önemli bir hale gelmesi ve bunun sonucunda birçok işletmenin ortaya çıkması da köyün değişimine etki eden faktörlerdendir. Yazar köyün Polonya kültürü özelliğini yavaş yavaş

kaybetmeye başladığına dikkat çekmiş, kuruluşunun 150. yılının kutlandığı 1992 yılında sergilenen dini ve folklorik ritüeller, bayramlar, düğünler, eğlenceler ve kutlamaların nitelikleri hakkında gözleme dayanan bilgiler vermiştir.

Kitabın dördüncü bölümü *Günümüzde Polonezköy* ismi ile adlandırılmıştır (s. 249 – 322). 1990'lı yıllardan günümüze kadar Polonezköy'ün gelişimi bu bölümde değerlendirilmiştir. Yazar özellikle Polonezköy 'de, Polonya asıllı ailelerin nüfusundaki azalmaya dikkat çekmektedir. Bölgeden birçok ailenin şehirlere veya başka yerlere taşındığı aktarılırken, bölgeye hem çalışmak hem de yerleşmek için çok sayıda Türk nüfusunun geldiği belirtilmiştir. Bu koşullar altında günümüzde Polonezköy 'de Türk kültürü hâkim duruma gelmiştir, köyün gençleri Lehçe dilini konuşamazken, sokakta Türkçe dili baskın durumdadır. Kitabın bu bölümünde ayrıca gazete yardımlarıyla köyü ziyaret eden önemli misafirler tespit edilmiştir. Türkiye – Polonya ilişkilerinin 600. yıl dönümüne dair etkinlikler, Polonezköy'ün önemli tarihi mekanları, bölgede bulunan işletmeler, yollar ve sokaklar gibi pek çok yapı görsel tablolarla beraber kitapta yer bulmuştur. Dördüncü bölümün son kısmında, Polonezköy ile ilgili önemli simalar tanıtılmış, belirli dönemlere kadar bölgede yöneticilik, muhtarlık ve din adamlığı gibi görevlerde bulunan kişilerin tabloları okuyucuya aktarılmıştır.

Kitabın *Sonuç* bölümünde (s. 325 – 329) Polonezköy'ün kuruluşu, gelişimi ve uğradığı değişimin altı çizilmiştir. Polonezköy'e ilk gelen insanların şehirden uzak ıssız ormanlık alana sağladıkları uyum, bölgeye verdikleri katkı belirtilirken, Türkiye – Polonya ilişkilerinde Polonezköy'ün önemi bir kez daha altı çizilerek izah edilmiştir. Polonezköy'ün zamanla büyük bir değişime uğradığı, insanların kültürlerini ve dillerini kaybetmeye başladığı eserde dile getirilmiştir. Bunlara rağmen bölgenin hala Polonya kültürünü devam ettirdiği tespit edilmiştir.

Polonezköy 180 yıllık mazi adlı kitap sade ve akıcı üslubu ile dikkat çekmektedir. Metnin içindeki ve bölüm sonlarındaki fotoğraflar, belgeler, gazete haberleri ve haritalar gibi pek çok görsel malzeme kitabın canlılığını korumuştur. Bölümlerde etkin bir şekilde kullanılan yerli ve yabancı belgeler çalışmanın önemini artırmıştır. Yazarın ele aldığı ana meseleler olan Polonezköy'ün kuruluşu, Polonezköy'ün

gelişimi ve dönüşümü gibi hususlar, eserde hacimli bir şekilde incelenmiş, belgelere dayalı özgün bir çalışma olarak sunulmuştur. Polonezköy'ün tarihi serüvenini anlatan kitap, alanında önemli bir açığı kapattığı gibi, bölge ile ilgili ileride yapılacak çalışmalara önemli bir kaynak ve rehber olma özelliği de taşımaktadır. Eser ayrıca Polonezköy gibi saklı kalmış köy, kasaba ve mahalle gibi mekanların üzerine yapılacak çalışmalara dair örnek teşkil etmektedir.